

ระบำในการแสดงโขน ของกรมศิลปากร

นายสมรัตน์ ทองแท้

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชานาฏยศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN : 974-632-028-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕๕

DANCES IN KHON OF FINE ARTS DEPARTMENT

MR. SOMRAT THONGTAE

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF DANCE

GRADUATE SCHOOL

CHULALONGKORN UNIVERSITY

1995

ISBN : 974-632-028-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย
ภาควิชา
อาจารย์ที่ปรึกษา

ระบําในการแสดงโขน ของกรมศิลปากร
นายสมรตน์ ทองแท้
นาฏยศิลป์
รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์

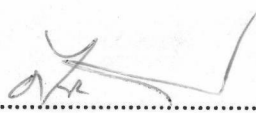
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ ฤงสูรธรรม)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์จรรมนง แสงวีเชียร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ธงไชย โปชยารมย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สมรัตน์ ทองแท้ : ระบุว่าในการแสดงโขนของกรมศิลปากร (DANCES IN KHON OF FINE ARTS DEPARTMENT) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 431 หน้า
ISBN 974-632-028-9

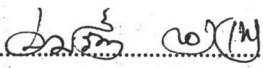
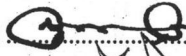
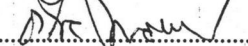
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาระบุว่าที่กรมศิลปากรประดิษฐ์ขึ้นมาสำหรับแสดงในโขม
ณ โรงละครแห่งชาติ กรมศิลปากร การศึกษาเน้นกระบวนการของระบุว่าจากตัวโขน 4 ลักษณะคือ
พระ-นาง ยักษ์ ลิง และสัตว์

ผลการวิจัยสรุปว่า ระบุว่าในโขนเกิดขึ้นในยุคที่นาฏยศิลป์อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร
โดยระบุว่าเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างความตระการตา และเสริมให้เนื้อหาของการแสดงสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
การประดิษฐ์ระบุว่าทั้ง 4 ประเภท มี 2 แนวทางคือ ปรับปรุงจากรูปแบบเดิม และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่
ซึ่งรูปแบบ ขั้นตอนและกระบวนการทำมีความใกล้เคียงกันทั้ง 4 ประเภทคือ มีส่วนนำ ส่วนดำเนินเรื่อง
และส่วนจบ ส่วนดำเนินเรื่องที่เป็นพระ-นาง มีมโหรี ยักษ์และลิง ก็มีมโหรี นอกนั้นมีแต่การรำ
ประกอบการบรรเลง การแปรแถวพบว่า รูปแบบการแปรแถวมี 5 แบบ จำแนกตามความถี่คือ ปากหนึ่ง
ตอนคู่ หน้ากระดาน หน้ากระดานทะแยงมุม วงกลม ทำรำระบุว่าพระ-นาง ยักษ์ ลิง ใช้ทำมาตรฐาน
นาฏยศิลป์โขนเฉพาะทาง ส่วนระบุว่าสัตว์ใช้ทำจากธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นทำนาฏยศิลป์ เครื่องแต่งกาย
พระ-นาง ยักษ์ ลิง ใช้เครื่องแต่งกายตามแบบนาฏยศิลป์โขน ส่วนระบุว่าสัตว์มี เครื่องแต่งกายและ เครื่อง
ประดับศีรษะเลียนแบบสัตว์ แต่มีความวิจิตรน้อยและค่อนข้างดูใกล้เคียงธรรมชาติมากกว่าชุดอื่น ๆ
เพลงประกอบระบุว่าพระ-นาง เป็นเพลงในหมวดเพลงระบุว่าของเดิม ส่วนของยักษ์และลิงใช้เพลงใน
หมวดเพลงหน้าพาทย์ ระบุว่าสัตว์มีฤๅษะเริงและบันเทิงกาสร เป็นเพลงแต่งใหม่โดยเฉพาะ

ระบุว่าในการแสดงโขนของกรมศิลปากร เป็นการประดิษฐ์ขึ้นอย่างวิจิตรและทรงคุณค่าทาง
นาฏยศิลป์ไทย สมควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้สืบไป

ภาควิชา นาฏยศิลป์
สาขาวิชา นาฏยศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2537

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อม

C680078 : MAJOR THAI DANCE

KEY WORD: DANCE/KHON/FINE ARTS DEPARTMENT

SOMRAT THONGTAE : DANCES IN KHON OF FINE ARTS DEPARTMENT. THESIS

ADVISOR : ASSO. PROF. SURAPONE VIRULRAK, Ph.D., 431 PP.

ISBN 974-632-028-9

This thesis aims at studying the dances created by The Fine Arts Department for the Khon performance at The National Theatre of the Department. The study focussed on the dance patterns of the four Khon characters-- Phra-Nang (male-female), Yak (demon), Ling (monkey), and Sat (animal).

The research found that dances in Khon were created during the time when Thai dance was under the responsibility of The Fine Arts Department. These dances gave extra-vagance to the performance as well as amplifying the subject of the play. There were two ways to choreograph these dances-- adaptation from the ancient ones and creation the new ones. These dances were similar in their styles, sequence and patterns--introduction, body and conclusion. The body of the dances of the male and female, the demon and the monkey had song lyrics to accompany the dance. The rest had only pure music accompaniment. There are five types of floor plan according to their repetition--V shape, double file, a row, a slant row and circular. Dance gestures of male-female, demon and monkey were based upon standard Khon dance patterns according to each character. And the animal dance gestures were taken from the actual animal movements with the dance refinement. The costume for male-female, demon and monkey were of standard types, and the animal costumes and headdresses were the adaptation of the natural appearance the looked more natural and less refine than the others. Music for male-female were based upon ancient dance suites, and for demon and monkey were based upon dance set pieces. Music for animal especially deer and buffalo were new compositions.

Dance in Khon of The Fine Arts Department were created with refinement and valueless for the sake of Thai dance culture. They are worth studying and well preserving for the future.

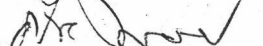
ภาควิชา.....นาฏยศิลป์.....

สาขาวิชา.....นาฏยศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา.....2537.....

ลายมือชื่อนิสิต..........

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..........

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..........

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงร่างวิทยานิพนธ์ และได้กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง อีกทั้งขอกราบขอบพระคุณ กณบดีคณะ ศิลปกรรมศาสตร์ อาจารย์จรรยา นง แสงวิเชียร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง และ อาจารย์ธงไชย โภชยามย์ ที่กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ และเนื่องจากทุนการวิจัยครั้งนี้บางส่วนได้รับจากทุนอุดหนุนการวิจัย ของบัณฑิต วิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

พร้อมกันนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์หลายท่าน ที่กรุณาอนุเคราะห์ แนวทางในการค้นคว้าและให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล อาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์ อาจารย์เสรี หวังในธรรม อาจารย์ประพันธ์ สุกนธชาติ อาจารย์ศิลป์ ตราไมท อาจารย์อุดม อังศุธร อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม อาจารย์ปัญญา นิตยสุวรรณ อาจารย์ไพฑูรย์ เจยเจริญ อาจารย์พัฒน์ พร้อมสมบัติ อาจารย์นิวัฒน์ สุขประเสริฐ อาจารย์อรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศรี ปทุมสูตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์นฤมล สุนทรณู ณ โอกาสนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณวรรณภา ถาวรชัยอนันต์ คุณสมสนิท ทรรทรานนท์ และคุณอำไพ งามพานิชย์ ที่ช่วยเหลือในการจัดพิมพ์รูปเล่ม วิทยานิพนธ์นี้ รวมทั้งขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในงานวิจัย จนทำให้งานลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญตาราง.....	ง
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
2. ระเบียบในการแสดงโขนของกรมศิลปากร.....	7
ความหมายของระบำ.....	9
ลักษณะของระบำ.....	11
ความสำคัญของระบำ.....	13
ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงระบำ.....	15
การแต่งกาย.....	16
โครงสร้างของการแสดงระบำ.....	17
ประเภทของระบำ.....	18
ระบำในสมัยต่าง ๆ.....	20
1 ระบำในสมัยสุโขทัย.....	20
2 ระบำในสมัยกรุงศรีอยุธยา.....	23
3 ระบำในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2311-2325).....	28
4 ระบำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. 2326-2410...	29

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

5 ระบุว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนปลาย ระหว่าง พ.ศ. 2411-2477.....	32
ระบุว่าเข้ามาประกอบการแสดงโขน.....	37
ระบุว่าในการแสดงโขนของกรมศิลปากร.....	38
1 กองการสังกัดกับการแสดงโขนของกรมศิลปากร.....	39
2 ระบุว่าในการแสดงโขนของกรมศิลปากร.....	42
3. ระบุว่าในการแสดงโขนของตัวพระและตัวนาง.....	45
ระบุว่าพรหมศาสตร์.....	45
1 ความเป็นมาของระบำ.....	45
2 ลักษณะของระบำ.....	46
3 ดนตรีและทำนองเพลง.....	47
4 เครื่องแต่งกาย.....	47
5 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	47
6 ขั้นตอนการแสดง.....	48
7 การจัดแถว.....	48
8 กระบวนท่ารำของระบำพรหมศาสตร์.....	49
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำพรหมศาสตร์.....	67
1 ลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	67
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	69
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	70
4 ลักษณะมือ.....	71
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	72
ระบำนางใน.....	74
1 ความเป็นมาของระบำ.....	75
2 ลักษณะของระบำ.....	75
3 ดนตรีและทำนองเพลง.....	76
4 เครื่องแต่งกาย.....	77
5 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	77
6 ขั้นตอนการแสดง.....	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7 การจัดแถว.....	78
8 กระบวนท่ารำของระบำนางใน.....	79
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำนางใน.....	94
1 ลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	94
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	95
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	97
4 ลักษณะมือ.....	97
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	98
ระบำอู่ทอง.....	100
1 ความเป็นมาของระบำ.....	100
2 ลักษณะของระบำ.....	101
3 ดนตรีและทำนองเพลง.....	102
4 เครื่องแต่งกาย.....	103
5 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	103
6 ขั้นตอนการแสดง.....	104
7 การจัดแถว.....	104
8 ทิศทางการเคลื่อนไหว.....	104
9 กระบวนท่ารำของระบำอู่ทอง.....	104
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำอู่ทอง.....	117
1 ลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	117
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	118
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	118
4 ลักษณะมือ.....	119
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	119
4. ระบำในการแสดงโขนของยักษ์.....	123
ระบำวีรชัยเสนายักษ์.....	123
1 ความเป็นมาของระบำ.....	123
2 ลักษณะของระบำ.....	125
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	125

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	126
5 เครื่องแต่งกาย.....	128
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	128
7 ขั้นตอนการแสดง.....	128
8 การจัดแถว.....	129
9 ทิศทางของการเคลื่อนไหว.....	132
10 กระบวนท่ารำของระบำวีรชัยเสนายักษ์.....	133
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำวีรชัยเสนายักษ์.....	151
1 ลักษณะชื่อท่าเฉพาะ.....	151
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	153
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	155
4 ลักษณะมือ.....	156
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	157
ระบำอสุรพงศ์.....	159
1 ความเป็นมาของระบำ.....	160
2 ลักษณะของระบำ.....	161
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	162
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	162
5 เครื่องแต่งกาย.....	164
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	165
7 ขั้นตอนการแสดง.....	165
8 การจัดแถว.....	166
9 ทิศทางการเคลื่อนไหว.....	169
10 กระบวนท่ารำของระบำอสุรพงศ์.....	170
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำอสุรพงศ์.....	201
1 ลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	201
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	203
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	206
4 ลักษณะการใช้มือ.....	207

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	209
5. ระเบียบในการแสดงโขนของลิง.....	214
ระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	214
1 ความเป็นมาของระบำ.....	214
2 ลักษณะของระบำ.....	215
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	216
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	216
5 เครื่องแต่งกาย.....	217
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	218
7 ขั้นตอนการแสดง.....	218
8 การจัดแถว.....	219
9 ทิศทางของการเคลื่อนไหว.....	221
10 กระบวนการทำรำของระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	222
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	244
1 ลักษณะที่เป็นชื่อเฉพาะ.....	244
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	245
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	246
4 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	242
ระบำวานรพงศ์.....	249
1 ความเป็นมาของระบำ.....	249
2 ลักษณะของระบำ.....	250
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	250
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	252
5 เครื่องแต่งกาย.....	254
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	255
7 ขั้นตอนการแสดง.....	254
8 การจัดแถว.....	256
9 กระบวนการทำรำของระบำวานรพงศ์.....	259
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำวานรพงศ์.....	289

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	209
5. ระเบียบในการแสดงโขนของลิง.....	214
ระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	214
1 ความเป็นมาของระบำ.....	214
2 ลักษณะของระบำ.....	215
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	216
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	216
5 เครื่องแต่งกาย.....	217
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	218
7 ขั้นตอนการแสดง.....	218
8 การจัดแถว.....	219
9 ทิศทางของการเคลื่อนไหว.....	221
10 กระบวนการทำรำของระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	222
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	244
1 ลักษณะที่เป็นชื่อเฉพาะ.....	244
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	245
3 ลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	246
4 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	242
ระบำวานรพงศ์.....	249
1 ความเป็นมาของระบำ.....	249
2 ลักษณะของระบำ.....	250
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	250
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	252
5 เครื่องแต่งกาย.....	254
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	255
7 ขั้นตอนการแสดง.....	254
8 การจัดแถว.....	256
9 กระบวนท่ารำของระบำวานรพงศ์.....	259
การใช้ท่ารำต่าง ๆ ในระบำวานรพงศ์.....	284

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
1 ลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	284
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	286
3 ลักษณะที่เป็นเบ็ดเตล็ด.....	288
4 ลักษณะการใช้มือ.....	289
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	289
6 ระบุว่าในการแสดงโขนของสัตว์.....	293
ระบำนาค.....	293
1 ความเป็นมาของระบำ.....	293
2 ลักษณะของระบำ.....	294
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	295
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	295
5 เครื่องแต่งกาย.....	296
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	296
7 ขั้นตอนการแสดง.....	296
8 การจัดแถว.....	296
9 ทิศทางของการเคลื่อนไหว.....	298
10 กระบวนท่าราชของระบำนาค.....	299
การใช้ท่าทางต่างๆในระบำนาค.....	306
1 ลักษณะที่เป็นท่าเฉพาะ.....	306
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	306
3 ลักษณะที่เป็นเบ็ดเตล็ด.....	307
4 ลักษณะการใช้มือ.....	307
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	308
ระบำมฤคระเริง.....	309
1 ความเป็นมาของระบำ.....	309
2 ลักษณะของระบำ.....	310
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	310
4 ดนตรีและทำนองเพลง.....	310

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	311
7 ขั้นตอนการแสดง.....	311
8 การจัดแถว.....	312
9 ทิศทางการเคลื่อนไหว.....	313
10 กระบวนการทำรำของระบำมฤคระเริง.....	313
การใช้ท่าทางต่าง ๆ ในระบำมฤคระเริง.....	319
1 ลักษณะที่เป็นท่าเฉพาะ.....	319
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	319
3 ลักษณะที่เป็นเบ็ดเตล็ด.....	320
4 ลักษณะการใช้มือ.....	320
5 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	320
ระบำบันเทิงกาสร.....	321
1 ความเป็นมาของระบำ.....	321
2 ลักษณะของระบำ.....	322
3 สาเหตุที่นำมาประกอบการแสดง.....	323
4 คนตรีและทำนองเพลง.....	323
5 เครื่องแต่งกาย.....	323
6 ฉากและอุปกรณ์การแสดง.....	323
7 ขั้นตอนการแสดง.....	324
8 การจัดแถว.....	324
9 ทิศทางการเคลื่อนไหว.....	325
10 กระบวนการทำรำของระบำบันเทิงกาสร.....	325
การใช้ท่าทางต่าง ๆ ในระบำบันเทิงกาสร	330
1 ลักษณะที่เป็นท่าเฉพาะ.....	330
2 ลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	330
3 ลักษณะการใช้มือ.....	331
4 ลักษณะการใช้ทิศทาง.....	331
7. สรุปและข้อเสนอแนะ.....	335

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
รายการอ้างอิง.....	340
ภาคผนวก	
ผนวก ก เครื่องแต่งกายระบำในการแสดงโขน.....	344
1 เครื่องแต่งกายตัวพระ.....	344
2 เครื่องแต่งกายตัวนาง.....	345
3 เครื่องแต่งกายตัวยักษ์.....	346
4 เครื่องแต่งกายตัวลิง.....	350
5 เครื่องแต่งกายระบำนาคนผู้ชาย.....	354
6 เครื่องแต่งกายระบำนาคนผู้หญิง.....	355
7 เครื่องแต่งกายระบำมฤคหะเริง.....	356
8 เครื่องแต่งกายระบำบันเทิงกาสรผู้ชาย.....	357
9 เครื่องแต่งกายระบำบันเทิงกาสรผู้หญิง.....	358
ผนวก ข ภาพแสดงท่ารำตามลักษณะชื่อท่าที่ใช้ในระบำ.....	359
1 ระบำพรหมศาสตร์.....	359
2 ระบำนางใน.....	369
3 ระบำอู่ทอง.....	378
4 ระบำวีรชัยเสนายักษ์.....	387
5 ระบำอสุรพงศ์.....	393
6 ระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	403
7 ระบำวานรพงศ์.....	411
8 ระบำนาคน.....	422
9 ระบำมฤคหะเริง.....	425
10 ระบำบันเทิงกาสร.....	428
ประวัติผู้เขียน.....	431

สารบัญตาราง

	หน้า
ระบำพรหมศาสตร์	
ตารางแสดงการแบ่งจังหวะฉิ่งในเพลงสร้อยสน.....	49
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำพรหมศาสตร์.....	51
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	67
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	69
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	71
ตารางแสดงการใช้มือ.....	71
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	72
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	73
ระบำนางใน	
ตารางแสดงการแบ่งจังหวะฉิ่งในเพลงคำหวาน.....	80
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำนางใน.....	81
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	94
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	95
ตารางแสดงการใช้มือ.....	97
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	98
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	98
ระบำอุทุมพร	
ตารางแสดงการแบ่งจังหวะฉิ่งในเพลงอุทุมพร.....	105
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำอุทุมพร.....	106
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	117
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	118
ตารางแสดงการใช้มือ.....	119
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	120
ระบำวีรชัยเสนายักษ์	
ตารางแสดงกระบวนท่ารำระบำวีรชัยเสนายักษ์.....	136
ตารางแสดงลักษณะที่เป็นชื่อท่าเฉพาะ.....	151
ตารางแสดงการใช้ท่ารำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	153

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางแสดงการใช้ทำร่าเป็นลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	155
ตารางแสดงการใช้มือ.....	156
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	157
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	158
ระบำอสุรพงศ์	
ตารางแสดงสีกายและหัวโขนของตัวระบำอสุรพงศ์.....	164
ตารางแสดงกระบวนท่าร่าของระบำอสุรพงศ์	
- กระบวนท่าร่าที่ปฏิบัติเหมือนกัน.....	171
- กระบวนท่าร่าที่ปฏิบัติเฉพาะตัว.....	193
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	201
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	203
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	206
ตารางแสดงการใช้ลักษณะมือที่นอกเหนือจากลักษณะท่า.....	207
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	209
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	210
ระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ	
ตารางแสดงสีกายและหัวโขนของตัวระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	217
ตารางแสดงกระบวนท่าร่าของระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ.....	223
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	244
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	245
ตารางแสดงการใช้ทำร่าในลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	246
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติเหมือนกัน.....	247
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	247
ระบำวานรพงศ์	
ตารางแสดงลักษณะสีกายและหัวโขนของตัวลิงพระยา.....	254
ตารางแสดงกระบวนท่าร่าของระบำวานรพงศ์	
- ท่าร่าในเพลงรุกรันและแขกโหม่งชั้นเดียว สำหรับตัววานรสิบแปดมงกุฏ ที่ต้องปฏิบัติเหมือนกัน.....	259

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
- ทำรำในเพลงแขกโหม่งชั้นเดียว สำหรับด้ววานรสิบแปดมงกุฏ ที่เนื้อร้องกล่าวถึง.....	264
- ทำรำในเพลงรวิสามลาและเพลงกราวกลาง สำหรับพระยาवानร.....	273
- ทำรำในเพลงพญาเดิน สำหรับวานรทุกตัว.....	282
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	284
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	286
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะเบ็ดเตล็ด.....	288
ตารางแสดงการใช้ทิศทาง.....	289
ตารางแสดงการใช้ทิศทางที่ปฏิบัติคู่กัน.....	290
ระบำนาถ	
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำนาถ.....	300
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	306
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	306
ระบำมฤคระเริง	
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำมฤคระเริง.....	314
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	319
ระบำบันเทิงกาสร	
ตารางแสดงกระบวนท่ารำของระบำบันเทิงกาสร.....	326
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นชื่อท่า.....	330
ตารางแสดงการใช้ทำรำในลักษณะที่เป็นนาฏยศัพท์.....	330

สารบัญภาพ

	หน้า
ระบำพรหมศาสตร์	
ภาพแสดงขบวนพยุหยาตราของพระอินทร์.....	48
ภาพแสดงแถวรูปปากพหนัง.....	78
ภาพแสดงการเคลื่อนที่วิ่งอ้อมลง.....	78
ภาพแสดงแถววงกลม.....	79
ระบำวีรชัยเสนายักษ์	
ภาพแสดงแถว (1) แถวเดี่ยวรูปปากพหนัง.....	130
ภาพแสดงแถว (2) แถวขนานรูปปีกกา.....	130
ภาพแสดงแถว (3) แถวขนานรูปปากพหนัง.....	131
ภาพแสดงแถว (4) แถวซ้อนรูปปรางค์.....	131
ภาพแสดงแถว (5) แถวตอนเรียงหนึ่ง.....	132
ภาพแสดงแถว (6) แถวหน้ากระดานเรียงหนึ่ง.....	132
ระบำอสูรพงศ์	
ภาพแสดงการหันทิศทางต่าง ๆ ของผู้แสดง.....	133
ภาพแสดงแถว (1) จับคู่หน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา แบบที่ 1.....	167
ภาพแสดงแถว (2) แถวจับคู่หน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา แบบที่ 2.....	167
ภาพแสดงแถว (3) แถวเดี่ยวรูปปากพหนัง.....	168
ภาพแสดงแถว (4) แถวซ้อนหน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา.....	168
ภาพแสดงแถว (5) แถวตอนเรียงหนึ่งสองแถว.....	169
ภาพแสดงแถว (6) แถวเฉียงหน้ากระดานเรียงหนึ่ง.....	169
ภาพแสดงแถว (7) แถวเฉียงหน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา.....	169
ระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฏ	
ภาพแสดงแถว (1) แถวปากพหนัง.....	220
ภาพแสดงแถว (2) แถวซ้อนรูปหน้ากระดาน 2 แถว.....	220
ภาพแสดงแถว (3) แถวหน้ากระดานเรียงหนึ่ง.....	220
ภาพแสดงแถว (4) แถวหน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา.....	221

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพแสดงแถว (5) แถวหน้ากระดานสองมุม.....	221
ภาพแสดงการหันทิศทางต่าง ๆ ของผู้แสดง.....	222
ระบำวานรพงศ์	
ภาพแสดงแถว (1) แถวปากพั่ง.....	256
ภาพแสดงแถว (2) แถวหน้ากระดาน.....	257
ภาพแสดงแถว (3) แถวหน้ากระดานสลัฟพื้นปลา.....	257
ภาพแสดงแถว (4) แถวปากพั่ง.....	258
ภาพแสดงแถว (5) แถวหน้ากระดานสองแถวสลัฟพื้นปลา.....	258
ภาพแสดงแถว (6) แถวปากพั่ง.....	258
ระบำนาค	
ภาพแสดงแถวรูปปากพั่ง.....	296
ภาพแสดงแถวโค้ง (ออก).....	297
ภาพแสดงแถวโค้ง (เดินควงกัน).....	297
ภาพแสดงแถววงกลม 2 วง.....	297
ภาพแสดงแถวขนาน (เฉียง).....	298
ภาพแสดงแถวครึ่งวงกลมซ้อน.....	298
ภาพแสดงแถวหน้ากระดาน.....	298
ระบำมฤคระเวียง	
ภาพแสดงแถวตอนคู่.....	312
ภาพแสดงแถวจับคู่สามมุม.....	312
ภาพแสดงแถววงกลม.....	313
ระบำบันเทิงกาสร	
ภาพแสดงแถวปากพั่ง.....	324
ภาพแสดงการเคลื่อนย้ายแถว.....	324